

DOI 10.24144/2077-6594.3.1.2021.240802
УДК 614:614.2(477):321.011:325.455

Вороненко Ю.В., Кошова С.П., Михальчук В.М., Радиш Я.Ф.

Здоров'я громадян України – важлива складова національної безпеки та потенціалу суверенітету держави

Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, м. Київ, Україна

office@nuozu.edu.ua

Вороненко Ю.В., Кошова С.П.,
Михальчук В.М., Радиш Я.Ф.
Здоровье граждан Украины – важная составляющая национальной безопасности и мощности государственного суверенитета
Национальный университет здравоохранения Украины имени П.Л. Шупика, г. Киев, Украина

Voronenko Y.V., Koshova S.P.,
Mihalchuk V.N., Radysh Y.F.
Citizens' health of Ukraine is an important component of national security and potential of state sovereignty
Shupyk National Healthcare University of Ukraine,
Kyiv, Ukraine

*“Суверенітет – це абсолютна і постійна влада”
Жан Боден¹*

*Si vis pacem, para bellum²
(лат. “якщо хочете миру, готуйтеся до війни”)*

Вступ

Здоров'я населення в цивілізованому суспільстві в усі часи було й залишається пріоритетом держави, ООН відносить його до показників, які визначають людський розвиток. Але, коли здоров'я населення розглядається в контексті національної безпеки та оборони, воно набуває ще й стратегічного значення. Історичний досвід свідчить – хвора популяція нездатна відстояти ні свою безпеку, ні свої інші інтереси. Із часом тут відбулися певні еволюційні зміни – на відміну від часів, що минули, зараз більшої уваги слід приділяти психічному здоров'ю. І це цілком зрозуміло – сучасна безпека та оборона держави здійснюється з використанням інформаційних та інших наукоємних технологій, складних машин і пристроїв. Для цього потрібна не тільки відповідна підготовка, а й здатність долати високі нервово-психічні навантаження, до того ж в екстремальних умовах [3].

Як свідчить проведений авторами аналіз літературних джерел, результати численних сучасних

медико-соціальних досліджень підтверджують соціальну обумовленість здоров'я, оскільки стан здоров'я громадян України і національної галузі охорони здоров'я є наглядним відображенням рівня економічного розвитку країни, спрямованості її державної політики, а, головне, – тієї уваги, яка приділяється соціальним питанням і формуванню “людського капіталу”. Однак, відсутність в українському суспільстві ідеології здоров'я³ й свідомого ставлення громадян до необхідності його збереження і зміцнення свідчать про інфляцію здоров'я⁴ у нашій державі. А для України, яка сьогодні перебуває в стадії трансформації всієї системи державного управління, значно ускладнюється процес реалізації змін у системі охорони здоров'я, ефективне управління якою є вагомим внеском у досягнення належних стандартів життя населення і обороноздатність держави.

В українських і зарубіжних дослідників не має сумніву в тому, що проблема “Здоров'я населення і безпека та оборона держави” потребує участі не тільки медиків, а й соціологів, економістів, екологів і, врешті решт, політиків,

¹ Боден (Bodin) Жан, 1530–1596, французький політичний мислитель, ідеолог французького абсолютизму, творець сучасного поняття суверенітету [13].

² Відомий вислів Веґеція з трактату “De Re Militari”. Публій Флавій Веґецій Ренат, більш відомий як просто Веґецій (лат. Publius Vegetius Renatus; кінець IV – початок V ст. н.е.) – давньоримський військовий теоретик, письменник – матеріал з Вікіпедії

³ Ідеологія здоров'я (Health ideology) – система найбільш поширених і усталених поглядів на здоров'я людини в суспільстві, політиці, галузях господарювання, засобах масової інформації – *Авт.*

⁴ Інфляція здоров'я (Health inflation) - знецінення поняття здоров'я, зниження попиту на здоров'я, перевищене використання повсякденного “кредиту” здоров'я за рахунок стресів, паління, гіподинамії – *Авт.*

вона є міждисциплінарною. Складність її полягає, перш за все, у тому, щоб знайти взаємозв'язки та оцінити характер впливу всієї сукупності чинників, а їх, як відомо, безліч. Важко знайти чинник, який би прямо чи опосередковано не впливав на здоров'я, але є вирішальні – детермінанти здоров'я. Серед них: демографічні процеси, відтворення населення, смертність, стан оточуючого й виробничого середовища, поширеність соціально значимих хвороб (хвороби системи кровообігу, онкологічні захворювання, розлад психіки та поведінки, стан репродуктивного здоров'я, травматизм тощо) та соціально небезпечних (туберкульоз, ВІЛ/СНІД, інфекційні гепатити, алкоголізм, наркоманія тощо). До аналізу повинні бути залучені такі соціальні явища як безробіття, бідність, трудова міграція, рівень освіти, матеріальне забезпечення населення, його добробут. Кожна з названих і багато ще не виокремлених складових має беззаперечний і досить сильний вплив на здоров'я населення та безпеку держави.

Ґрунтуючись на викладеному вище, робимо висновок про те, що збереження здоров'я населення в Україні виходить за рамки сучасного медичного питання і стає загальнодержавною, між секторальною проблемою, яка потребує свого вирішення на національному рівні.

Виклад основного матеріалу

За визначенням провідних фахівців у системі цінностей, які цінує будь-яка цивілізована нація, особливе місце посідає здоров'я людей. Як з погляду формування окремої людської біографії, так і на рівні суспільства важко знайти інший феномен, якому б здоров'я поступалося своєю роллю, глибинним внутрішнім значенням і впливом на різні сторони діяльності. Демографічна криза зумовлює посилення уваги до здоров'я населення, передусім з точки зору відтворення трудових ресурсів України.

Філософський аналіз феноменів здоров'я і хвороби в першу чергу націлений на з'ясування їх взаємозв'язку зі сферою людської волі, з особистим вибором індивіда певного типу свого буття. Під "здоров'ям" у філософії розуміється така форма актуалізації тілесних потенцій, що забезпечує максимум можливостей для самоздійснення людини. При цьому особистісна настанова на здоров'я полягає в позиції "невідчуженої відповідальності за власне буття".

Щодо соціологічного вивчення здоров'я, то воно, перш за все, стосується таких питань, як соціальна обумовленість суспільного здоров'я у системі сенсожиттєвих цінностей особистості. Підкреслимо, що за сучасних умов підвищена увага приділяється саме особистісному ставленню до здоров'я. При цьому акцент робиться на тому, що здоров'я є не тільки найважливішою термінальною цінністю людини, воно має інструментальний характер і часто виступає як єдиний засіб досягнення поставлених цілей, задоволення різноманітних потреб.

Виконання основного стратегічного завдання діяльності системи охорони здоров'я України – збереження та зміцнення здоров'я громадян держави –

неможливе без знання основних характеристик, тенденцій та закономірностей стану здоров'я Українського народу. А рівень здоров'я громадян нашої держави є важливою складовою національної безпеки та інтегральним (узагальненим) показником соціальної політики та державного управління в цілому.

Як стверджують дослідники [6], національна безпека України розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів, різномірних за функціональними сферами, важливими складовими якої є політична, економічна, екологічна, технологічна, воєнна, інформаційна та людська (демографічна) безпека (рис.).

На наше глибоке переконання, стан здоров'я громадян – як основа демографічної безпеки, є одним з головних чинників забезпечення високого рівня усіх інших функціональних елементів національної безпеки. Виходячи з цього, здоров'я Українського народу посідає найважливіше місце серед компонентів системи національної безпеки.

Після короткого викладу авторами публікації свого розуміння щодо ролі та місця здоров'я людини у комплексі елементів національної безпеки, зупинимось на короткому аналізі значення здоров'я у забезпеченні потенціалу суверенітету держави.

Обґрунтування і формування дефініції того чи іншого поняття, явища або процесу – одна з найскладніших процедур наукового дослідження. Поширена навіть думка про те, що правильне тлумачення наукових понять вирішує майже половину наукового завдання [14].

У "Тлумачному словнику іншомовних слів" вказується, що категорія "потенціал" має латинське походження і тлумачиться як сукупність усіх наявних засобів, можливостей, продуктивних сил можуть бути використані в будь-якій галузі, ділянці, сфері [7,8].

Відомо, що потенціал суверенітету держави має два значущі компоненти. Перший – воєнно-політичний і фінансово-економічний потенціал, що визначає гранично допустимий статус держави у світовій політиці та на глобальних економічних і фінансових ринках. Другий – політичний, соціальний і економічний потенціал, що визначає гранично допустимий рівень задоволення соціальних очікувань громадян і населення країни [5].

Таким чином, визначальними у структурі державного суверенітету є дві складові. До першої відносяться можливості у вигляді воєнного, політичного і структурного потенціалу, ступінь державності, тобто імідж держави, можливості її економіки у світовому господарстві. Друга складова – можливості задоволення інтересів держави та його інститутів, соціальних потреб.

Суверенітет – це історично сформована унікальна конфігурація влади. Але влада держави є такою, що не може поєднуватися з владою іншої держави на одному демографічному і територіальному полі. Тут володарює або одна, або інша держава. Саме в цьому проявляється виключність суверенітету. Саме цим пояснюється необхідність постійно займатися проблемами державного суверенітету, адже в сучасному світі суверенітети не скасовуються, а зміцнюються.

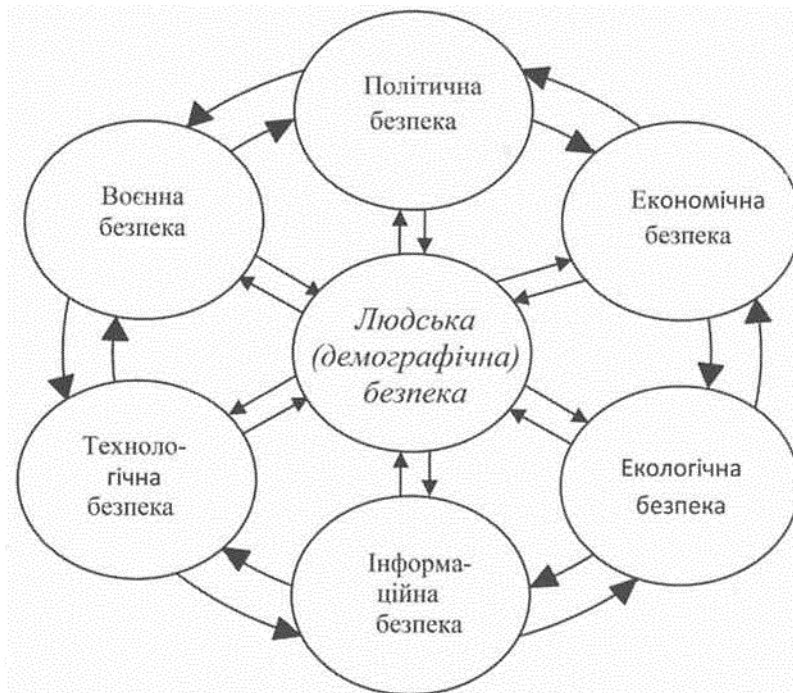

Рис. Функціональні елементи системи національної безпеки України

Поняття “державний суверенітет” традиційно розглядають в контексті забезпечення національної безпеки. Але зміна поглядів на місце та роль держави, як політичного інституту в сучасній світовій політиці, зумовлює необхідність розглянути проблему забезпечення національної безпеки у контексті співвідношення національного та державного інтересу, а також міжнародного і національного інтересу.

За часів колишнього СРСР поняття “національна безпека” більшою мірою ототожнювалося з поняттям “державна безпека” (основними компонентами останньої виступали зовнішня безпека та воєнна безпека). Це знаходило свій прояв в ототожненні понять “національний інтерес” та “державний інтерес”, а також у назві відповідних органів, на які покладалася функція та повноваження, спрямовані на забезпечення національної безпеки в тогочасному її розумінні (зокрема, Комітет державної безпеки).

Аналіз показує – в умовах зростання інтенсивності процесів глобалізації, всебічна оцінка співвідношення національного і державного інтересу є ключовою передумовою розуміння зміни поглядів на місце і роль сучасної держави в суспільному розвитку.

Відомо, що поняття “державна”, будучи на сьогодні основною й вищою формою політичного життя суспільства, передбачає наявність як мінімум трьох компонентів: нації, території та державного суверенітету. Тому не випадково у західних наукових школах поняття “національна безпека” практично тотожне поняттю “державна безпека”. Але це не може свідчити про відсутність грані між національною й державною безпекою.

Основу сучасної системи міжнародних відносин утворює система національних держав, хоча

національності, які виступають в державній оболонці розрізняються між собою рівнями свого розвитку, національної консолідації й гомогенності.

Звичайно, як форма організації суспільства, держава володіє значною самостійністю і незалежністю щодо пануючої в даному суспільстві системи політичних і соціально-економічних відносин. Але варто погодитися з тими, які стверджують, що держава має дві іпостасі (змістовні складові) – вона абстрактна й одночасно історично-конкретна.

Суспільство, яке утворило національну державу, відстоює за її допомогою своє право бути рівноправним суб’єктом міжнародних відносин. Тому в своєму абстрактному значенні, держава намагається посісти гідне місце серед інших держав на міжнародній арені. Тобто держава потрібна для найбільш органічного входження в загальнолюдську спільноту. Це, безумовно, передбачає розробку та здійснення відповідної державної політики національної безпеки.

Одночасно, у будь-якій конкретно-історичний момент свого розвитку, держава – це арена і предмет внутрішньополітичної боротьби різних суспільних груп і прошарків суспільства у межах існуючої соціально-економічної та політичної системи.

При цьому соціальні групи, які знаходяться при владі розглядають державу, як головне знаряддя своєї влади. Намагаючись забезпечити власну безпеку, вони оберігають безпеку держави від посягань з боку інших соціальних груп і, таким чином, вкрай зацікавлені у політичній стабільності, що є однією із передумов забезпечення національної безпеки.

Тобто у цьому випадку держава (завдяки зусиллям соціальної групи, яка знаходиться при владі) забезпечує свою безпеку, виходячи із власних інтересів, які проте не

обов'язково співпадають з національними інтересами (якщо розуміти під ними хоча б інтереси більшої частини нації).

Таким чином необхідно проводити чітку грань між національною та державною безпекою. Остання відображає неоднозначний характер сутності держави, яка, як правило, виникає й успішно функціонує за умови зацікавленості у ній всіх соціальних груп і прошарків. При цьому за своєю суттю поняття національна і державна безпека можуть співпадати, а можуть і розрізнятися, коли національні інтереси не співпадають з державними інтересами (як їх уявляє політична сила, яка перебуває при владі). У загальному ж випадку державна безпека є компонентом національної безпеки. З іншого боку, держава потрібна для належного представлення та захисту інтересів нації (у загальному випадку – інтересів населення, яке проживає на певній території) у загальнолюдській спільноті. Тому важливим завданням є забезпечення державного суверенітету, суть якого полягає у верховенстві та незалежності державної влади при вирішенні всіх питань внутрішньої та зовнішньої політики [6].

Але концепція державного суверенітету сьогодні зазнає суттєвих еволюційних змін. Головним чином під кутом таких транснаціональних та взаємопов'язаних дискурсів як демократія, лібералізм та права людини.

Зокрема, у теорії та практиці набуває все більшого визнання концепція так званого “гуманітарного втручання” з боку міжнародного співтовариства, якщо мають місце масові порушення прав людини “суверенною державою”. Вказану концепцію інколи ще називають “новим ліберальним імперіалізмом”.

Звичайно, порушення прав і свобод людини в різних куточках нашої планети, як правило, мають драматичні наслідки для міжнародного співтовариства. Тому це питання сьогодні є ключовим на порядку денному в міжнародних відносинах. Все більше стає противників щодо абсолютного права держав діяти на своїй території так, як їм заманеться, коли це стосується прав і свобод її громадян.

Саме тому питання економіки, законотворчості та оборони все більше стають предметом міжнародних домовленостей і угод, а територіальні кордони у вказаному контексті значною мірою втрачають своє значення. Одночасно держава поступово втрачає і свою невід’ємну монополію на застосування насилля.

Але необхідно підкреслити, сказане не означає, що національна само-свідомість, демократичні інститути, національне законодавство (щодо регулювання міграційних потоків, боротьби з організованою злочинністю, соціальних питань тощо) як і раніше не входять до сфери компетенції окремих держав.

З іншого боку, варто зазначити, що абсолютною “вищою владою” чи “незалежністю”, тобто абсолютним суверенітетом, не володіють навіть США. Зокрема, у більшості випадків з метою досягнення своїх національних інтересів вони вимушені переконувати інші країни, радитися з ними тощо. Тому чимало фахівців переконані – сьогодні розподіл “світової влади” між

державами нагадує, так би мовити, складну гру у тривимірній шахи.

Але вищесказане не означає, що будь-які практичні дії, спрямовані проти суверенітету, територіальної недоторканості або ж політичної незалежності держави не повинні розглядатися як реальна загроза для її національних інтересів. Якщо ж при цьому має місце збройний напад, з метою загарбання території, ліквідації незалежності держави, зміна її політичного устрою, то такі дії, згідно резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. повинні однозначно розцінюватися як агресія.

Варто зазначити, що згідно вказаної резолюції агресія може бути не тільки воєнною, а й економічною, психологічною, ідеологічною тощо. Тобто в будь-якому випадку, застосування сили державою (групою держав) проти другої держави або народу в порушення норм міжнародного права є агресією.

Загалом же, акцент на права і свободи людини, як абсолютну цінність, на цінності та інтереси кожної суспільної групи, на заперечення будь-яких спроб підміняти державними інтересами національні інтереси, дозволяє:

- значною мірою просунути у напрямку операціоналізації поняття “на-ціональна безпека”;

- більш чітко та однозначно окреслити суть проблеми забезпечення національної безпеки, розв’язання якої покладається на органи державної влади (бо стає зрозумілішим, що потрібно вирішувати, як і за допомогою яких засобів і способів, а відтак окреслюються можливі напрямки пошуку оптимальних управлінських рішень).

Принциповим є й те, що при розв’язанні проблеми забезпечення національної та міжнародної безпеки, в арсеналі держав і міжнародних структур безпеки з’являються додаткові можливості вийти за вузькі межі існуючої тупикової парадигми міжнародних відносин (несумісності права націй на самовизначення та принципів непорушності державного суверенітету) і, таким чином, наблизитися до вирішення цієї ключової проблеми сучасності.

Дійсно, будь-яка національна група (нація), бажаючи визначитися зі своєю державністю, як правило, входить у протиріччя з міжнародною спільнотою, з національними інтересами тих чи інших держав. Останні можуть визнати, а можуть і не визнати нове державне утворення. В даному випадку на перший план висувається проблема забезпечення внутрішньої безпеки.

Розв’язання цієї проблеми залежить від того, якою мірою органам державної влади вдалося забезпечити належний розвиток найважливіших сфер суспільно-політичної, економічної, культурної та інших сфер життєдіяльності суспільства у контексті задоволення життєво важливих потреб кожного громадянина, кожної суспільної групи та суспільства в цілому.

Розв’язання цієї проблеми не має стандартних рішень. Але те, що у понятті “національна безпека” вирізняють три рівні безпеки: особи, суспільства та держави, зобов’язує державні інститути до пошуку конструктивних, компромісних рішень, принципово

розглядаючи їх в контексті дотримання прав і свобод людини.

Безумовно, вказані рівні динамічні, бо їх місце та роль визначаються багатьма характеристиками. Передусім це: характер суспільних відносин, тип політичного режиму, сукупність внутрішніх і зовнішніх загроз національній безпеці в той чи інший історичний період розвитку держави.

Але за будь-яких умов національна безпека в демократичному суспільстві забезпечується [2,6]:

- наявністю ефективних механізмів забезпечення національної безпеки;
- належною координацією діяльності політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства сил;
- наявністю таких правових норм і суспільної свідомості, за яких стає можливою реалізація прав і свобод усіх соціальних груп населення та протидія будь-яким спробам розколу суспільства з огляду на його цінності.

Саме тому в кінцевому підсумку безпека особи у демократичному суспільстві залежить від формування і належного функціонування комплексу правових і морально-етичних норм, суспільних інститутів і організацій, які дозволяють їй реалізувати свій потенціал, свої соціально значимі здібності та потреби.

Принципово важливо, що ціннісні орієнтації людини і суспільства не виключають певних відмінностей, зумовлених етнічними, релігійними, політичними, економічними та іншими аспектами. Але є базові. І національна безпека, в основі якої примат забезпечення прав і свобод людини, кожної суспільної групи, створення сприятливих умов для їх сталого, прогресивного розвитку є саме такою неперехідною цінністю.

Звичайно, інтереси забезпечення безпеки суспільства чи держави можуть в критичних (надзвичайних) умовах (ситуаціях) їх життєдіяльності домінувати над інтересами забезпечення безпеки окремого громадянина (наприклад, під час війни).

Але в демократичних суспільствах безпека держави й суспільства передусім є функцією забезпечення прав і свободи індивіда, тобто похідною від рівня безпеки особи. Саме в цьому й полягає найголовніша, принципова різниця між демократичним режимом та тоталітарним. В останньому, на першому плані, як правило, завжди безпека держави за рахунок особи, а часто – і всього суспільства.

Таким чином, в контексті сказаного, такі питання як забезпечення територіальної цілісності держави, збереження громадського миру, свобод і прав громадян дуже взаємопов'язані. У разі неврахування цієї обставини активізується сепаратизм, має місце зростання соціальної напруженості, що в кінцевому рахунку, стає однією із головних внутрішніх причин і рушійних сил розпаду (руйнації) державного організму. Тому, як порушення прав і свобод людини, так і активізація сепаратизму, а також низька ефективність системи забезпечення національної безпеки щодо нейтралізації намірів тих чи інших сил порушити територіальну цілісність, ослаблюють державу і генерують реальну загрозу для її існування.

Кожна держава має різні ресурсно-технологічні можливості (економічні, військові, інтелектуально-кадрові, політичні тощо) щодо реалізації своїх національних інтересів. Вказані можливості є величиною змінною, яка залежить від значної кількості факторів суб'єктивного та об'єктивного характеру.

Підсумовуючи викладене вище, можна дійти висновку, що:

- у всіх випадках під потенціалом розуміються деякі можливості (ресурси, запаси, засоби) для досягнення цілі;

- розрізняють різні види потенціалу держави;
- той чи інший вид потенціалу пропонується вимірювати (оцінювати) певними показниками (індикаторами);

- вважається, що міць держави залежить від потенціалу держави й можна припустити, що її максимальний рівень (теоретично) співпадає з потенціалом держави;

- потенціал держави є величина кінцева, бо обмеженими є ресурси, від яких залежать можливості (економічні, науково-технологічні та інші);

- під потенціалом держави щодо забезпечення національної безпеки розуміється деяка сукупність можливостей (різних видів потенціалу).

Безпека держави – це передусім захищеність її конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності від зовнішніх та внутрішніх загроз. Принциповим є те, що вказані складові “національної безпеки” є величинами змінними.

Конкретний рівень (ступінь, міра) безпеки людини (громадянина) залежить від багатьох чинників, зокрема, політичного режиму, стану економіки та соціальної сфери, від результатів розв'язання проблеми щодо прогнозування, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації загроз її прогресивному розвитку та самореалізації у політичній, економічній, соціальній та гуманітарній сферах.

Рівень (ступінь, міра) безпеки суспільства, залежить від політичного режиму, стану економіки та соціальної сфери, розвитку духовно-культурного потенціалу суспільства, сукупності умов, що дозволяють реалізувати права і свободи всіх суспільних груп населення та протистояти діям, що ведуть до розколу суспільства, і як і безпека людини – від результатів розв'язання проблеми щодо прогнозування, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації загроз прогресивному розвитку суспільства у різних сферах його життєдіяльності.

Окрім того забезпечення безпеки людини (громадянина) та суспільства передбачає наявність та розвиток суспільних інститутів (зокрема інститутів громадянського суспільства), розвинутих форм суспільної свідомості, чинного законодавства, що гарантують реалізацію законних інтересів, захист прав і свобод кожного члена суспільства.

Пріоритетність вказаних рівнів визначається дією багатьох факторів суб'єктивного та об'єктивного характеру, зокрема, станом розвитку суспільних відносин, політичної системи, економічного укладу, інститутів громадянського суспільства, характером зовнішніх зносин

з іншими країнами. З огляду на сказане національна безпека також є змінною величиною.

За своєю суттю це інтегральна багатокомпонентна оцінка наявного (бажаного, прогнозованого) рівня (ступеню) захищеності життєво важливих національних інтересів та умов їх реалізації, зокрема, стану соціально-економічної системи, соціальних та політичних інститутів в країні, спроможності національних збройних сил протистояти загрозам територіальній цілісності та незалежності держави тощо.

Конкретне значення національної безпеки завжди знаходиться на інтервалі від абсолютної безпеки (ідеальний стан), коли події, явища, процеси, які породжують небезпеки реалізації національних інтересів повністю відсутні, до абсолютної небезпеки, коли сукупний вплив вказаних небезпек вносить до порядку денного питання про можливість існування соціальної системи (держави), наприклад, питання щодо загрози її розпаду, насильницької зміни конституційного устрою тощо.

Таким чином, за будь-яких умов національну безпеку в цілому та її складових не можна розглядати як стан, коли немає небезпеки або як статичну величину. Історичний досвід не містить прикладів, коли б такого стану вдалося досягти навіть окремій людині, не кажучи вже про соціальні системи.

Бажаний рівень національної безпеки (гарантований, критично допустимий чи недопустимий тощо) часто розглядається як мета, спосіб або необхідна умова життєдіяльності (прогресивного розвитку) людини, соціальної групи, суспільства чи держави. Вказаний розвиток можна уявити як рух по певній траєкторії у середовищі, яке характеризується сукупністю взаємозумовлених факторів зовнішнього та внутрішнього характеру, які можуть бути описані певним набором показників (індикаторів).

У такому розумінні “національна безпека” є системною кількісно-якісною характеристикою розвитку соціальної системи, як об’єкта реальної дійсності.

Це означає, що “національна безпека” є не тільки оцінкою певної захищеності вказаної системи від потенційних і реальних загроз. Вона також відображає, зокрема, результати впливу тенденцій розвитку й умов життєдіяльності соціуму, його інститутів, які визначаються відповідними настановами (політичними, правовими та іншими), за яких забезпечується збереження якісної визначеності соціальної системи та вільне, яке відповідає її природі, функціонування.

Таким чином, конкретний рівень національної безпеки формується в руслі об’єктивних і суб’єктивних процесів, під прямим та опосередкованим впливом багатьох факторів, які можуть мати економічне, політичне, воєнне, природне, техногенне чи інше походження.

Фахівці в галузі військової медицини [1] стверджують, що у новій редакції Воєнної доктрини України [9] визначено, що головна роль у забезпеченні воєнної безпеки, державного суверенітету і територіальної цілісності держави належить Збройним Силам (ЗС) України. Пріоритетним завданням для ЗС України визначено досягнення повної сумісності з відповідними силами держав-членів НАТО, а одним із напрямів їх реформування та розвитку є модернізація системи медичного забезпечення військ із максимальною інтеграцією її з цивільною системою охорони здоров’я.

Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України [10] визначила пріоритети розвитку ЗС України та, в тому числі, їх системи медичного забезпечення, а саме: розвиток польової медицини; удосконалення системи підготовки та перепідготовки військово-медичних кадрів⁵; психологічну підтримку військовослужбовців; координацію цивільної та військової систем охорони здоров’я; удосконалення системи управління військово-медичною службою, її функціональної та організаційної структури; поглиблення міжнародного співробітництва тощо.

Стратегічним оборонним бюлетенем України [11] деталізовано завдання щодо реформування і розвитку ЗС України та встановлено оперативну ціль для розвитку системи військової охорони здоров’я – це побудова системи медичного забезпечення для надання належної медичної підтримки всім завданням Сил оборони [1].

У Воєнній доктрині України та у Стратегічному оборонному бюлетені України стверджується на необхідності інтеграції систем військової та цивільної охорони здоров’я на засадах єдиного медичного простору України. Слід наголосити на тому, що інтеграція системи медичного забезпечення військ в єдиний медичний простір України передбачає функціональне поєднання сил і засобів військово-медичних служб та системи охорони здоров’я цивільного населення з метою максимальної реалізації їхньої спроможності щодо ефективного медичного забезпечення військ із збереженням організаційної самостійності на підставі єдиного законодавства з питань охорони здоров’я з урахуванням вимог Організації Об’єднаних Націй та положень Женевських конвенцій щодо захисту жертв війни, а також Принципів і політики медичного забезпечення НАТО [1,4].

У контексті викладеного вище, слід наголосити на тому, що новою редакцією Стратегії національної безпеки, що затверджена указом Президента України наприкінці 2020 року, першим же пунктом стверджується: “Людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвища соціальна цінність в Україні. Реалізації цієї норми Конституції України – головна ціль державної політики національної безпеки” [1,12].

Але за будь-яких умов задоволення потреби у безпеці на всіх її рівнях (індивідуальному, суспільному, національному, міжнародному) передбачає застосування

⁵ Даному напрямку роботи сприятиме відкриття у 2020 р. на базі Національного університету охорони здоров’я України імені П.Л. Шупика системи підготовки

магістрів за спеціальністю “Публічне управління та адміністрування” – *Авт.*

системного підходу щодо всебічного врахування низки факторів, які здійснюють вплив на безпечний розвиток соціальної системи.

Комплексний аналіз цих факторів та підходів щодо визначення сутності поняття “національна безпека” крізь призму сучасних трансформацій світового економічного, політичного та культурного простору, дозволяє також дійти висновку про доцільність подальших досліджень співвідношення національного, державного та міжнародного інтересу.

Висновки

Грунтуючись на викладеному вище, робимо висновок про те, що:

1. Виконання основного стратегічного завдання діяльності сфери охорони здоров'я України – збереження

та зміцнення здоров'я громадян держави – неможливе без знання основних характеристики, тенденцій та закономірностей стану здоров'я Українського народу. А рівень здоров'я громадян нашої держави є важливою складовою національної безпеки, відіграє важливу роль у зміцненні потенціалу країни, слугує інтегральним (узагальненим) показником соціальної політики та державного управління в цілому.

2. Сьогодні надзвичайно важливо враховувати можливі конфігурації майбутнього: визначати стратегічні пріоритети, створювати сприятливі умови для стійкого розвитку. А такий розвиток в сучасних умовах залежить не тільки і не стільки від стану економіки, скільки від рівня здоров'я громадян держави та якості державного управління.

Література

1. Білий В.Я., Жаховський В.О., Лівінський В.Г. Воєнно-медична доктрина України як основа медичної складової національної безпеки держави. Наука і оборона . № 4 (149), 2018. С.8-14.
2. Горбулін В. Как победит Россию в войне будущего. К.: Брайт Букс, 2020. 256 с.
3. Державна політика у сфері охорони здоров'я: кол. моногр. : у 2 ч. / [кол. авт.; упоряд. проф. Я.Ф. Радиш ; передм. та заг. ред. проф. М.М. Білінської, проф. Я.Ф. Радиша]. К.: НАДУ, 2013. Ч. 1. 396 с.
4. Жаховський В.О., Лівінський В.Г. Єдиний медичний простір та військова медицина. Монографія. Київ: “Видавництво Людмила”. – 2018. – 336 с.
5. Радиш Я. Потенціал суверенітету держави: сутність, структура, вимір – досвід Росії (запрошення до роздуму). Новая медицина тысячелетия, 2009. – № 2. С. 36 – 41.
6. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): Підручник К.: НАДУ, 2012. – 544 с.
7. Соколов В.А. Категоріально-понятійний апарат проблематики аналітичної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки України // Інвестиції: практика та досвід, 2016, № 15. С.73 – 78.
8. Тлумачний словник іншомовних слів. Авт.-уклад. О.М. Сліпущко. К.: Школа, 2006, 288 с.
9. Указ Президента України від 24.09.2015 року № 555/2015 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України”.
10. Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року “Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України”.
11. Указ Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016 року “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України”.
12. Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”.
13. УСЕ Універсальний словник-енциклопедія. Гол. ред. чл.-кор. НАНУ М. Попович. Київ, “Ірина”, 1999, 1551 с.
14. Ярменчук А.Д. Менеджеру здравоохранения. Теория искусства управления. В 2 ч. Ч.2. Частные проблемы. К., 1991; 300 с.

References

1. Bilyi, V.Ia., Zhakhovskiy, V.O., Livinskyi V.H. (2018). “Military medical doctrine of Ukraine as the basis of the medical component of national security”. Nauka i oborona. vol. 4 (149), pp.8-14.
2. Horbulyn, V. (2020). Kak pobedyt Rossyiu v voine budushcheho [How to defeat Russia in the war of the future]. Kyiv Brait Buks, 256 p. Ukraine.
3. Derzhavna polityka u sferi okhorony zdorovia: kol. monohr: u 2 ch. (2013) [State policy in the field of health care: col. monograph: 2 p.] [ed. M.M. Bilynska, Ya.F. Radysh]. Kyiv: NADU, ch. 1. 396 p. Ukraine.
4. Zhakhovskiy, V.O., Livinskyi, V.H. (2018). Yedynyi medychnyi prostir ta viiskova medytsyna. Monohrafiia [Unified medical space and military medicine. Monograph]. Kyiv: Vydavnytstvo Liudmyla. 336 p. Ukraine.
5. Radysh, Ya. (2009). “The potential of state sovereignty: essence, structure, dimension – the experience of Russia (invitation to reflection)”. Novaia medytsyna tysyacheletyia, vol. 2. pp. 36 – 41.

6. Sytnyk, H.P. (2012). Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovi zasady): pidruchnyk [Public administration in the field of national security (conceptual and organizational and legal principles): Textbook]. Kyiv: NADU, 544 p. Ukraine.

7. Sokolov, V.A. (2016). "Categorical-conceptual apparatus of analytical activities in the field of national security of Ukraine". Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 15. pp.73 – 78.

8. Tlumachnyi slovnyk inshomovnykh sliv (2006). [Explanatory dictionary of foreign words] ed. O.M. Slipushko. Kyiv: Shkola, 288 p. Ukraine.

9. Decree of the President of Ukraine (2015). "On the decision of the National Security and Defense Council of September 2, 2015, № 555/2015. On the new version of the Military Doctrine of Ukraine".

10. Decree of the President of Ukraine (2016). "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 4, 2016, № 92/2016. On the Concept of Development of the Security and Defense Sector of Ukraine".

11. Decree of the President of Ukraine (2016). "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 20, 2016" № 240/2016. On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine".

12. Decree of the President of Ukraine (2020). "On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020", № 392/2020. On the National Security Strategy of Ukraine".

13. USE Universalnyi slovnyk-entsyklopediia (1999) [UDE Universal dictionary-encyclopedia]. ed M. Popovych. Kyiv, "Iryna", 1551p. Ukraine.

14. Iarmenchuk, A.D. (1991). Menedzheru zdavoookhraneniya. Teoryia yskusstva upravleniya [To the health manager. Management art theory.]. in 2 p. P.2. Kyiv; 300 p. Ukraine.

Дата надходження рукопису до редакції: 02.09.2021 р.

Мета дослідження: висвітлення проблеми здоров'я людини як філософського феномена і важливої складової національної безпеки та потенціалу суверенітету держави.

Матеріали та методи. Проаналізовано наукові джерела за темою (14) з використанням методів системного підходу та системного аналізу.

Результати. Стан здоров'я нації безпосередньо зумовлює рівень продуктивності праці в суспільстві і значною мірою впливає на перспективи його соціально-економічного розвитку. Але коли здоров'я громадян розглядається в контексті національної безпеки та оборони, воно набуває ще й стратегічного значення. Сутність поняття "суверенітет" дає підстави стверджувати, що стійкий державний суверенітет – це те, що створює гарантію стабільності і високий рівень національної безпеки.

Висновки. Сьогодні надзвичайно важливо враховувати можливі конфігурації майбутнього: визначати стратегічні пріоритети, створювати сприятливі умови для стійкого розвитку. А такий розвиток в сучасних умовах залежить не тільки і не стільки від стану економіки, скільки від рівня здоров'я громадян держави та якості державного управління.

Ключові слова: здоров'я громадян, національна безпека, потенціал суверенітету держави.

Цель исследования: освещение проблемы здоровья человека как философского феномена и важной составляющей национальной безопасности и потенциала суверенитета государства.

Материалы и методы. Проанализировано научные источники за темой (14) с использованием системного подхода и системного анализа.

Результаты. Состояние здоровья нации непосредственно влияет на уровень продуктивности труда в обществе и определяет перспективы его социально-экономического развития. Когда здоровье нации рассматривается в контексте национальной безопасности и обороны, оно приобретает еще и стратегическое значение. Сущность понятия "суверенитет" дает основание утверждать, что надежный государственный суверенитет – это то, что обеспечивает гарантию стабильности и высокий уровень национальной безопасности.

Выводы. Сегодня должны учитываться возможные конфигурации будущего и определяться стратегические приоритеты, создаваться условия для развития. Такое развитие в современных условиях зависит не столько от состояния экономики, сколько от уровня здоровья нации и качества государственного управления.

Ключевые слова: здоровье нации, национальная безопасность, потенциал государственного суверенитета.

The purpose of the article: to highlight the problem of human health as a philosophical phenomenon and an important component of national security and the potential of state sovereignty.

Materials and methods. Scientific sources on the topic (14) have been analyzed using the methods of system approach and system analysis.

Results. The state of health of the nation directly determines the level of labor productivity in society and significantly affects the prospects of its socio-economic development. But when citizens' health is seen in the context of national security and

defense, it also becomes strategically important. The essence of the concept of "sovereignty" gives grounds to assert that a stable state sovereignty is something that creates a guarantee of stability and a high level of national security.

Conclusions. Today it is extremely important to take into account possible configurations of the future: to determine strategic priorities, to create favorable conditions for sustainable development. And such development in modern conditions depends not only and not so much on the state of the economy, but on the level of citizens' health and the quality of public administration.

Key words: citizens' health, national security, potential of state sovereignty.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Conflicts of interest: absent.

Відомості про авторів

Вороненко Ю.В. – ректор, академік, професор, Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика.
office@nuozu.edu.ua, ORCID ID 0000-0003-4945-1817.

Кошова С.П. – к.держ.упр., доцент кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування, Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика.
ORCID ID 0000-0002-7637-4311.

Михальчук В.М. – д.мед.н., професор, завідувач кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування, Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика.
ORCID ID 0000-0002-5398-4758.

Радіш Я.Ф. – д.н.держ.упр., професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування, Національний університет охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика.
ORCID ID 0000-0002-8374-5424.